

РЕЗЕРВ СУМНІВНИХ БОРГІВ, ЙОГО СТВОРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Бережна А. А., Осадча Г.Г.

RESERVE OF DOUBTFUL DEBTS, HIS CREATION AND USE

Berezhna A. A., Osadcha H.H.

National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine

The main methods for determining the allowance of doubtful debts, which are listed in the Regulation (Standard) of accounting № 10 «Receivables», are analyzed in the article. Display Operations Provision for doubtful debts in the account are considered.

Keywords: *Provision for doubtful debts, receivables, classification of receivables, the method of absolute amount of doubtful debts, the method using the uncertainty factor, uncertainty factor, accounting provisions for doubtful debts.*

Вступ. Резерв сумнівних боргів є невід’ємним елементом грамотно поставленого бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості.

Деякі об’єкти обліку безпосередньо не впливають на фінансове становище підприємства, його виробничі або торговельні результати, не змінюють кількості грошей у касі чи на рахунку. Проте вони мають своє відображення у бухгалтерському обліку підприємства. Одним з таких об’єктів обліку є резерв сумнівних боргів.

Згідно з вимогами П(С)БО10 створення резерву сумнівних боргів є не правом, а обов’язком підприємств, на які поширюється дія згаданого стандарту.

Вивченню теорії управління дебіторською заборгованістю та практичним рекомендаціям для створення резерву сумнівних боргів приділено багато уваги у працях українських вчених, таких як: Ф.Бутинець, І.Губіна, О.Кушина, О.Леснікова, К.Срохін, О.Короп, С.Голов, В.Кравченко, Л.Ямборко, М.Білик, В.Костюченко, А.Шаповалова, О.Федорченко.

Метою даного дослідження є обґрунтування теорії створення резерву сумнівних боргів; аналіз існуючих методик формування резерву сумнівних боргів, визначення позитивних та негативних моментів їх застосування; відображення операцій з резервом в обліку.

Методи досліджень. Основою дослідження є фундаментальні положення економічної теорії, праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем управління дебіторською заборгованістю.

Для реалізації поставленої мети застосовувались такі методи: аналізу і синтезу – для узагальнення інформації щодо наявності дебіторської заборгованості на підприємстві; абстрактно-логічний – для теоретичного узагальнення економічної сутності резерву сумнівних боргів; комплексно-системний підхід – для вивчення положень національного законодавства та нормативних актів щодо створення та використання резерву сумнівних боргів.

Результати та обговорення. Відповідно до п. 7 П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» поточна дебіторська заборгованість включається до підсумку балансу за чистою вартістю її реалізації. При цьому чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості визначається як сума поточної дебіторської заборгованості, зменшена на

резерв сумнівних боргів. Цей резерв створюється як джерело погашення частини дебіторської заборгованості, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності.

Дебіторська заборгованість – це сума грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів, яку на певну дату підприємству заборгували його дебітори - юридичні та фізичні особи.

За строками виникнення та ознаками впевненості у погашенні згідно П(С)БО 10 дебіторську заборгованість можна поділити групи, що зазначені в таблиці.

Отже, звичайна дебіторська заборгованість – це сума поточної дебіторської заборгованості, яка виникає у ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом 12 місяців з дати балансу, а також сума довгострокової дебіторської заборгованості, яка не виникає у ході нормального операційного циклу та буде погашена після 12 місяців з дати балансу.

Сумнівна дебіторська заборгованість – це поточна дебіторська заборгованість, щодо якої є сумніви стосовно її повернення боржником (строк оплати сплив або є інші причини для сумнівів).

Безнадійна дебіторська заборгованість – це поточна дебіторська заборгованість, щодо якої є впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності.

Створення резерву сумнівних боргів. Резерв сумнівних боргів не можна створити під будь-яку заборгованість. Відповідно до П(С)БО 10 дебіторська заборгованість, яка підлягає резервуванню, має водночас відповідати цілій низці характеристик:

- 1) бути поточною, тобто виникати під час нормального операційного циклу або підлягати погашенню протягом 12 місяців з дати балансу;
- 2) бути фінансовим активом— контрактом, який дає право отримати грошові кошти або фінансові активи від іншого підприємства;
- 3) не бути придбаню підприємством і не призначатися для продажу.

Зауважимо, що всі ці характеристики мають бути присутніми лише на дату балансу. Створення резерву під ту чи іншу суму заборгованості аж ніяк не означає, що далі підприємство, наприклад, не має права підписати додаткову угоду до договору, замінивши грошову форму розрахунків з дебітором на товарну. Наслідком таких дій має стати лише коригування нарахованого резерву на чергову дату балансу.

Для розрахунку і створення резерву сумнівних боргів до уваги беруться сумнівна та безнадійна заборгованість[3].

Відповідно до п. 8 і 9 П(С)БО 10 сума резерву сумнівних боргів визначається за одним із двох методів:

- 1) за методом абсолютної суми сумнівної заборгованості;
- 2) за методом застосування коефіцієнта сумнівності.

Метод абсолютної суми сумнівної заборгованості. При застосуванні цього методу резерв визначається на підставі аналізу платоспроможності окремих дебіторів, тобто підприємство аналізує поточну дебіторську заборгованість на предмет виявлення сум сумнівної заборгованості; після чого на загальну суму виявленої сумнівної заборгованості створює резерв та відображається в обліку. Цей метод прийнятний, якщо у підприємства незначна кількість постійних контрагентів, про платоспроможність яких воно має достовірну інформацію.

Таблиця 1

Класифікація дебіторської заборгованості

№ п/п	Назва дебіторської заборгованості	Характеристика дебіторської заборгованості
1	2	3
1	Звичайна	1) строк погашення заборгованості не настав; 2) строк погашення не був пролонгований (перенесений); 3) немає інформації про зміну форми і графіка розрахунків, установлених у разі виникнення заборгованості; 4) своєчасне отримання відповідей на виписки, надіслані дебіторам; 5) підписання акта звірки з дебітором, в якому немає розбіжностей ні за строками, ні за сумами заборгованості.
2	Сумнівна	1) заборгованість прострочена або пролонгована; 2) є інформація про зміну графіка і порядку розрахунків (наприклад, великий платіж розбитий на дрібні з різними строками погашення); 3) є розбіжності за сумами і строками погашення при підписанні акта звірки; 4) не підписаний акт звірки; 5) не отримана відповідь на виписку або отримана із затримкою з вини дебітора.
3	Безнадійна	1) закінчився строк позовної давності (3 роки); 2) не підписаний акт звірки та/або не отримана виписка; 3) є інформація про серйозні фінансові проблеми (банкрутство) дебітора; 4) є інформація про форс-мажор, що впливає на платоспроможність дебітора.

Метод застосування коефіцієнта сумнівності. За цим методом величина резерву розраховується множенням суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності. Коефіцієнт сумнівності може розраховуватися трьома способами:

- 1) визначання питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході;
- 2) класифікації дебіторської заборгованості за строками непогашення;
- 3) визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості у сумі дебіторської заборгованості на початок відповідного періоду за попередні 3-5 років.

За *методом питомої ваги безнадійних боргів* у чистому доході від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) на умовах наступної оплати сума резерву визначається як добуток чистого доходу звітного періоду на коефіцієнт сумнівності, який визначається як співвідношення міжсумою дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи послуги), яка визнана безнадійною та чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) на умовах наступної оплати попереднього періоду.

Характерною особливістю розглянутого методу є те, що він ґрунтується на оборотному, а не на сальдовому принципі [1].

Оскільки метод використовує дані попередніх періодів, то отриманий розрахунковий результат може дещо не відповідати ситуації в майбутньому. Тому необхідно постійно на протязі звітного періоду коригувати величину резерву.

Застосовувати даний спосіб доцільно, коли період погашення дебіторської заборгованості коливається в границях року.

Класифікації дебіторської заборгованості здійснюється групуванням дебіторської заборгованості за строками її непогашення із встановленням коефіцієнта сумнівності для кожної групи. Період непогашення підприємство визначає самостійно.

Спосіб розрахунку коефіцієнта сумнівності на основі класифікації дебіторської заборгованості по строкам непогашення краще використовувати якщо період погашення дебіторської заборгованості більше року. Даний спосіб охоплює дещо більший період для розрахунку коефіцієнта, ніж попередній спосіб. Відмінністю також є те, що розрахована сума нараховується до суми існуючого резерву [2].

За рекомендаціями Мінфіну, викладеними у листі від 05.06.2008р. № 31-34000-20-25/21471, коефіцієнт сумнівності для визначення величини резерву сумнівних боргів розраховується як частка від ділення суми списаної дебіторської заборгованості за обраний період на суму дебіторської заборгованості на початок кожного року в обраному періоді. Отримані показники за усі періоди додаються, а загальна сума ділиться на кількість періодів для визначення середнього показника.

Методика розрахунку даного методу представлена лише в додатках до П(С)БО 10, тому у підприємства можуть виникнути складнощі в розрахунках з допомогою цього способу.

Звернемо увагу на те, що метод нарахування резерву сумнівних боргів, а також спосіб розрахунку коефіцієнта сумнівності підприємство обирає самостійно і фіксує в наказі про облікову політику.

Використання резерву сумнівних боргів. Очевидно, що приводом для створення резерву є факт наявності у підприємства сумнівної заборгованості, а приводом для використання сум резерву — наявність безнадійної заборгованості (звісно, якщо під неї резерв створювався). Крім цього, суми безнадійної заборгованості стануть джерелом інформації для розрахунку коефіцієнта сумнівності. Якщо вся заборгованість є звичайною, резервне створюється, а суму резерву, нараховану раніше, — списують.

Підприємство може формувати та/або коригувати резерв сумнівних боргів за наступними етапами:

1. Списання безнадійної заборгованості за рахунок резерву, якщо під таку безнадійну заборгованість створювався резерв. На практиці цей етап, як правило, не становить труднощів. Списання заборгованості за рахунок резерву, власне, і є використанням резерву. Якщо фактично сума безнадійних боргів стала більшою, ніж сума попередньо нарахованого резерву, безнадійні борги збільшують суму витрат періоду.

2. Визначення суми резерву на дату балансу і коригування сальдо резерву на початок і кінець періоду. При реалізації цього етапу підприємство займається розрахунковими та аналітичними процедурами (за певним методом створення резерву), а також проводить записи в бухгалтерському обліку. Головне, щоб на цьому етапі було дотримано принципу відповідності суми дебіторської заборгованості і нарахованого резерву — він не може бути більшим, ніж суми дебіторської заборгованості на дату балансу.

Висновки. Результати проведеного дослідження свідчать, що створення резерву є факт наявності у підприємства сумнівної заборгованості, а приводом для використання сум резерву – наявність безнадійної заборгованості.

Для створення резерву необхідно правильно визначити суму сумнівної та безнадійної заборгованості. Проте на практиці у бухгалтерів іноді виникає питання, за якими конкретними характеристиками виділити категорії заборгованості. У П(С)БО 10 дається лише визначення сумнівної і безнадійної заборгованості, при чому зазначаються такі характеристики, як «упевненість про її неповернення» — для безнадійної і «непевненість її погашення» — для сумнівної заборгованості. Тому виникає питання про те, на чому така упевненість або непевненість мають базуватися. У статті наведено деякі якісні характеристики дебіторської заборгованості за відповідними видами: звичайна, сумнівна, безнадійна.

Також слід відмітити, що на сьогоднішній день в П(С)БО 10 відмічено декілька варіантів методики розрахунку резерву сумнівних боргів: метод абсолютної суми сумнівної заборгованості; метод із застосуванням коефіцієнту сумнівності (базується на застосуванні 3 способів). Кожен з них має свої особливості розрахунку.

Узагальнюючим негативним моментом всіх методик є нормативна неврегульованість. Проте для підприємств в цьому випадку існує певна свобода в розрахунку величини резерву сумнівних боргів. В результаті кожне підприємство підбирає методику виключно індивідуально, керуючись кількістю дебіторів, наявністю необхідної інформації, управлінською політикою.

Література.

1. За ред. Ф.Ф. Бутинця. Бухгалтерський фінансовий облік: Підручник для студентів спеціальності "Облік і аудит" вищих навчальних закладів. 8-ме вид., доп. і перероб. - Житомир: ПП "Рута", 2009. - 912 с.
2. І.Губіна. Резерв сумнівних боргів: створення та використання. / І.Губіна // Бухгалтерія. Право. Податки. Консультації. - 2007. - № 48. - 68 с.
3. Л. Г. Ловінська, Л. В. Жилкіна, О. М. Голенко та ін. Бухгалтерський облік: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. - К.: КНЕУ, 2002. - 370 с.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 10 «Дебіторська заборгованість».

Авторська довідка

1. Осадча Ганна Григорівна, к.е.н., доцент; кафедра обліку і аудиту, Національний університет харчових технологій, e-mail: skamik@list.ru.
2. Бережна Алла Андріївна, студент ОФПД 4-3; Національний університет харчових технологій, e-mail: skamik@list.ru.

Надійшла до редакції 15.05.2012
Надійшла після рецензування 30.05.2012